

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

СТ А Н О В И Щ Е

по

ПРОБЛЕМИ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО ПРИ ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

(разработено по собствена инициатива)

София, 23 октомври 2006 г.

В Плана за дейността на Икономическия и социален съвет за 2006 г. е заложено разработване на Становище на тема: “Проблеми на селското стопанство при присъединяването на България към Европейския съюз”.

Председателят на Икономическия и социален съвет разпредели разработването на Становището на постоянната Комисия по икономическа политика.

За докладчик бе определен г-н Петко Кръстев.

Комисията изработи и предложи за одобряване от пленарната сесия проекта на Становището.

На своята Пленарна сесия от 23.10.2006 г. Икономическият и социален съвет одобри настоящото Становище.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Присъединяването на България към ЕС оказва и ще оказва силно въздействие върху всички области на икономиката и обществения живот в страната. Това важи с особена сила и за аграрния сектор.

Земеделието традиционно е един от най-важните сектори на българската икономика. Независимо от всички проблеми и противоречия в неговото развитие след 1990 г., секторът си остава един от стълбовете на българския обществено-икономически живот. Стабилното положително развитие на икономиката на страната през последните години намали относителната тежест на земеделието по отношение на създавания от него брутен вътрешен продукт и равнище на заетост, но въпреки това развитието на аграрния сектор и в бъдеще ще играе значителна роля в българската икономика и ще определя в значителна степен общото състояние на страната.

Затова Икономическият и социален съвет смята, че проблемите на селското стопанство и особено свързаните с присъединяването на страната към ЕС изискват специално внимание и загриженост.

Това се налага още повече и от факта, че селското стопанство е един от най-силно регулираните сектори на равнище ЕС. Основите на Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС бяха положени още с Римския договор за създаването на Общността. Присъединявайки се към ЕС, всяка нова страна членка трябва да въведе и приложи задължително цялото общо законодателство в тази област и да спазва общите решения за развитието и регулирането на сектора.

II. ПРОМЕНИ В ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕС

Развитието на ОСП преминава през различни периоди, които отговарят на конкретните нужди на земеделските производители и потребители в страните – членки на ЕС. Създадена през 50-те години на миналия век, когато обществата в Западна Европа бяха силно засегнати от годините на войната и селското им стопанство не можеше да гарантира необходимите им производство и доставки на храни, ОСП в този период беше концентрирана върху развитието на ефективен земеделски сектор. Затова в продължителен период ОСП предлагаше субсидии и гарантираше на фермерите цени, осигуряващи им стимули да произвеждат. Предоставяше се финансова помощ за реструктурирането на селското стопанство, като се подпомагаше инвестирането в стопанства, за да се постигне както тяхното уедряване, така и да се подобрят нивото на управление и технологичните им умения. Резултатът след прилагането на тази политика през цели десетилетия е известен. ЕС има модерен и конкурентоспособен земеделски сектор, заемащ водещо място на световните пазари като износител и вносител на земеделски и хранителни продукти.

През 90-те години в ОСП бяха направени съществени промени. Подкрепата за селското стопанство е значително намалена и все повече се насочва не към увеличаване на производството и повишаване на ефективността на земеделските стопанства

в ЕС, а към решаване на проблемите на потребителите и постигане на обществените приоритети в Общността. Това измести фокуса на тази политика, като сега тя все повече ще бъде насочена към развитие на селските региони; към поддържане на околната среда и биоразнообразието; към производство на безопасна и здравословна храна. Земеделските производители получават средства не за увеличаване на производството, а за поддържане на дохода, като трябва да спазват стриктно стандартите за околната среда, безопасността на храните, здравето и добруването на животните. Присъединяването ни към ЕС изисква прилагането на мерките на ОСП, които са насочени към посочените по-горе цели.

Икономическият и социален съвет смята, че прилагането на такава сложна система като Общата селскостопанска политика на ЕС изисква максимални усилия както на изпълнителната и законодателната власт, така и от земеделските производители, които са пряко заинтересовани от прилагането на мерките на ОСП. Въпреки провежданите информационни кампании, свързани с прилагането на мерките на ОСП, земеделските производители все още са в неведение какво ги очаква. Един от признаците за това според Икономическия и социален съвет е относително малкият брой регистрирани земеделски производители, като през последната година този брой дори спада – 66 772 регистрирани земеделските производители за 2004 г. и 64 127 – за 2005 г., а регистрацията е основание земеделските производители да получават субсидии от ЕС.

III. СЪСТОЯНИЕ НА ОТРАСЪЛ “ЗЕМЕДЕЛИЕ” В БЪЛГАРИЯ

Българското земеделие претърпя сериозни промени в периода след 90-та година – провеждане на кардинална поземлена реформа, тотална приватизация и разрушаване на старите производствени структури, пълно изтегляне на държавата от сектора и почти никаква подкрепа за земеделските производители. Предприеманите мерки за подкрепа на производителите през годините на прехода са плахи, противоречиви и непостоянни. Затова и досега земеделското производство в страната е един от най-малко подпомаганите в света земеделски сектори. **Организацията за икономическо сътрудничество и развитие определя степента на подкрепа за селското стопанство във всяка държава по специална методика, като изчиства всички различия между отделните страни. Според тази методика общата оценка на равнището на подкрепа на селското стопанство в България до 2002 г. е или отрицателна, или близка до нула и едва след 2002 г. се наблюдава известно увеличаване на подкрепата (от 1% до 2%). Независимо от това обаче българското земеделие продължава да е значително по-слабо подкрепяно от това в останалите страни от Централна и Източна Европа. В страни като Полша, Унгария и Чехия подкрепата за земеделското производство е значително по-високо и през отделните години варира от 2% до 6%.**

Икономическият и социален съвет е на мнение, че и в условията на членство в ЕС държавната помощ за земеделието е задължително условие за просперитета на сектора. България трябва да осигури необходимото финансиране за допълване

на очакваните от нея дотации на единица площ. Резултатът от минималната подкрепа за сектора и противоречивата политика спрямо него са повече от отрицателни. Това проличава от следното:

Първо, сериозно намалява значението на селското стопанство за националната икономика. Стабилизацията и развитието на икономиката на страната като цяло предопредели значително нарастване на създаваната в България брутна добавена стойност, докато създаваната в селското стопанство брутна добавена стойност се задържа на едно и също равнище (табл. 1). Това определя и относителното намаляване на приноса на аграрния сектор за развитието на икономиката. Тази тенденция безспорно показва, че секторът не само не е вече двигател на икономическото развитие, но обратно, забавя растежа на националната икономика.

Таблица 1.

Динамика на брутната добавена стойност (БДС) в страната и сектор селско стопанство за периода 2001-2004 г.

Показатели	2001 г.	2002 г.	2003 г.	2004 г.
БДС в икономиката, млн. лв.	26 356	28 526	30 227	32 942
БДС в селското стопанство, млн. лв.	3 520	3 446	3 484	3 567
БДС в селското стопанство, в % от националната БДС	13,4	12,1	11,6	10,9
Работна сила в селското стопанство, в % от работната сила в страната	25,8	25,8	25,5	25,0

По данни на НСИ от 2005 г.

Второ, създаваният в сектора обем продукция е не само в застой, но е и изключително променлив през последните години. Проследяването на динамиката на физическия обем на БДС, създаван от българското селско стопанство (табл.1), показва силно екстензивно производство, което в много по-голяма степен от това в развитите страни зависи от природно-климатичните условия. Затова и липсата на сериозен прогрес в земеделието може да се дължи както на съществуващите сериозни структурни проблеми, така и на факта, че през последните години основното внимание беше съсредоточено върху подготовката на сектора за присъединяването на страната към ЕС. Значителни усилия бяха съсредоточени към формални критерии като уеднаквяване на законодателството, изграждане на институции за прилагане на ОСП и др., а не към мерки за повишаване на ефективността на производството.

Ниският относителен дял на аграрния сектор в икономиката, характерен за развитите страни, според Икономическия и социален съвет е положително явление само когато е съпроводено с повишаване на обема и повишаване на качеството на произвежданата земеделска продукция. Това за България не е налице и в страната се наблюдава намаляване на значението на сектора в резултат от негативните тенденции в неговото развитие.

Трето, засилва се процесът на създаване на едностранчива продуктова структура на българското земеделие. Основен дял по отношение на площта заемат зърнени-

те култури – 57.5% от обработваемата земя в страната, като заедно с маслодайните заеманата от тях площ става 81.1%. Зърнените и маслодайните култури заемат и над 45% от брутната продукция в растениевъдството. За тези култури са характерни сравнително малко произведена продукция от единица площ, слаба заетост на трудови ресурси и екстензивно производство. Безспорно условията в страната са подходящи за тези групи култури, но явно е налице и прекалена специализация на страната в посочените производства.

Състоянието на производството при други култури е коренно различно. Производството на технически култури в страната е минимално за националните традиции и условия – 20 000-30 000 дка, и то при положение, че в световен мащаб се очаква повишено потребление и съответно търсене на естествени влакна.

Производството на захарно цвекло е символично – 5000-12 000 дка. Това превръща страната в голям вносител на бяла захар и захарна тръстика и влошава търговския баланс на страната с продукцията, за която имаме благоприятни условия за производство.

Парадоксален е фактът, че в страна с много благоприятни природно-климатични условия като България намалява производството на зеленчуци. Например само за 2004 г. спрямо 2003 г. площите, заети с тях, са намалели с над 14%. Освен постепенното намаление на площите за това производство е характерно и голямо вариране на добивите и производството, което показва осъществяването на екстензивно и примитивно производство. Вследствие на това страната не може да задоволи потребностите си от продукти като домати, дини, пъпеши и др., на които традиционно е била голям производител и износител.

В не по-добро състояние е и производството на плодове. Младите насаждения (0-5 години) заемат 3-4% от площите, заети с овощни видове, а бракуваните насаждения са над 20% от реколтираните овощни градини. България вече не може да задоволи вътрешния си пазар с ябълки, праскови и др. плодове, на които доскоро беше износител.

Не са особено благоприятни тенденциите и в един от секторите на българското земеделие, в който страната има големи традиции и завоювани позиции. Продължава процесът на намаление на площите на лозовите насаждения и производството на грозде. За периода 2001-2004 г. площите на лозовите насаждения в стопанствата намаляват от 1,5 млн. дка на 0,95 млн. дка. Неподдържаните лозови масиви се увеличават от 0,07 на 0,34 млн. дка. Повече от 65% от лозята са силно застарели и са над 20 години. Като се има предвид бавното увеличаване на лозовите насаждения поради технологичните особености на производството, както и разпокъсаността на земята, възпрепятстваща създаването на по-големи по размери лозови масиви, бъдещето на сектора е силно застрашено.

Едностранчивото развитие, характерно за българското земеделие, според Икономическия и социален съвет е типично за развиващите се, а не за развитите страни, към които се стремим да принадлежим. Според нас този модел на развитие не само не позволява да се използват природните дадености на страната, но и не осигурява стабилен поминък на населението в селските райо-

ни и ще възпрепятства тяхното развитие, независимо от правените планове и програми за това.

Четвърто, в животновъдството също се наблюдават неблагоприятни тенденции. Броят и продуктивността на животните са на стабилно, но много ниско равнище. Броят на говедата е около 700 000, на овцете под 2 млн., а на свинете под 1 млн. В резултат на това България не може да задоволи нуждите на месопереработвателната си промишленост, а цените на някои продукти (свинско месо) са над средноевропейското равнище. Постепенно се осъществява концентрация на производството в говедовъдството и овцевъдството, но тя не се съпровожда с увеличаване на бройките животни и на тяхната продуктивност. В птицевъдството и свиневъдството доминират големите производители и се появяват наченки на монополизъм.

Икономическият и социален съвет счита, че състоянието на българското животновъдство буди сериозна загриженост. Страната не осигурява необходимите суровини за месопереработвателната и млекопереработвателната индустрия и переработвателите разчитат на вноса на евтини, нискокачествени суровини. Това в даден момент може да застраши както възможността за износ на месни и млечни продукти, така и здравето на българския народ.

Пето, концентриран израз на състоянието на земеделието е състоянието на външнотърговския поток. От страна като България с благоприятни природно-климатични условия за основните земеделски производства и съществуващи традиции в аграрната сфера може и трябва да се очаква активен износ на земеделски и хранителни продукти, който да компенсира нуждите на страната от внос на нови технологии и инвестиционни средства за нуждите на селското стопанство. Независимо че България запазва позицията си на нетен износител, неблагоприятните тенденции в развитието на сектора се появяват и в търговския оборот. България се оформя като тясно специализиран износител на земеделски продукти. Нетният износ е основно на пшеница, фуражен ечемик, слънчоглед, тютюн, вино, а в някои години и на царевица.

България е нетен вносител на ориз, плодове, захар, зеленчуци, месо, мляко и млечни продукти. Това показва, че българското земеделие се оформя като монокултурно и специализирано в износ на няколко продукта. За редица основни продукти обаче страната все повече се превръща във вносител. Особено странно е положението при плодовете и зеленчуците, където въпреки добрите условия и традициите при отглеждането им страната все повече се превръща в нетен вносител. В случая не се стремим да възродим старата идея и желание за самозадоволяване с всички земеделски продукти. При пазарната икономика активната вътрешноотраслова търговия е показател за висока степен на развитие. Но успехът безспорно може да дойде само като се използват сравнителните предимства на страната, а те са и в производства, за които сега сме нетни вносители.

Като обобщение, това състояние на аграрния сектор е причината Икономическият и социален съвет да счита, че отрасълът се нуждае от специалното внимание на държавното управление. Не е приемливо за страна с традиции в земеделското производство, каквато е България, да внася продукти, с които

тя е била известна по света и са били нейна „запазена марка“. Не трябва да забравяме, че развитите страни имат и развито земеделие и са едни от големите износители на земеделски и хранителни продукти.

IV. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ

Неблагоприятното състояние на аграрния сектор позволява да се изведат и някои от основните проблеми, изразяващи се главно в следното:

1. Голяма раздробеност на обработваема земя (брой имоти), като тази тенденция през последните години продължава да се засилва вследствие на процеса на разделяне на поземлените имоти на наследниците. Площта на земеделските имотите в България продължава да намалява през последните години. Дори в Добруджа – регион с най-развито земеделие и уедрена поземлена собственост, средната големина на един имот намалява за последните години близо два пъти. В навечерието на приемането на България в Европейския съюз в нейното земеделие доминират дребните производители. 25% от земеделските производители обработват до 10 дка земя, 19% – между 10 и 25 дка, а 11% – между 25 и 50 дка. Площи над 50 дка стопанисват 23%, а 22% не обработват земя и се занимават само с животновъдство. Обработваемата земя е силно раздробена. Само на 16% от земеделските производители земята е събрана в един парцел. Останалите обработват по 2 и повече парцела.

Икономическият и социален съвет смята, че състоянието и тенденциите на използването и стопанисването на българската земя буди голяма тревога. През последните години се засилва тенденцията за намаляване на средната площ на един имот. Становището на Икономическия и социален съвет е, че, ако не се вземат спешни мерки от страна на държавата за усъвършенстване на поземлените отношения с цел комасация на земята, раздробеността на земеделската земя в България ще се увеличава и силно ще се затруднява нейното обработване. Необходимостта от пълно картографиране и от кадастър са условия, които и ЕС поставя много остро пред управлението на страната. А това е първата крачка и към комасацията на земята у нас.

2. Неравномерно развитие на отделните подотрасли на земеделието. Запазват равнището на своето развитие производството на зърнени и донякъде на маслодайни култури и тютюн. В сектори обаче, в които страната винаги е имала сравнителни предимства – лозарство, производство на плодове и зеленчуци, овцевъдство и др., се наблюдава влошаване на производствените резултати. Неравномерното развитие на отделните производства възпрепятства правилното сеитбоображение, изтощава почвата, прави земеделските производители силно чувствителни към неблагоприятните природни или фитосанитарни условия за тези култури.

3. Влошаващо се положение по отношение на възрастова структура и професионалната квалификация на работещите в земеделието. Едва 5% от заетите

в сектора са под 35 години, а 66% са над 55 години. Ниско е и образователното и квалификацияното равнище. Едва 2% от заетите в сектора са със средно земеделско образование, а само 1-1.5% са с по-високо от средното образование. Тази качествена характеристика на работната сила в сектора ще възпрепятства в съществена степен въвеждането на нови технологии и повишаването на конкурентоспособността на българското земеделско производство.

4. Изключително малко инвестиции в аграрния сектор – както в абсолютно, така и в относително изражение. През последните 4-5 години относителният дял на отпуснатите кредити за аграрния сектор се движи от 1,5 до 2,0 % от размера на кредитите общо за икономиката на страната. Това е напълно недостатъчно и продължава да поставя под въпрос бъдещето на отрасъла.

5. Неработещи и недоразвити пазарни структури и механизми. Развитието на много подотрасли като зеленчукопроизводство, овощарство, лозарство и някои сектори на животновъдството се възпрепятства от липсата на пазарни средища, където производителите да предлагат своята продукция. Съществуващите пазарни институции и пазари на производителите са силно доминирани от търговците и прекупвачите, което възпрепятства създаването на нормални пазарни отношения в земеделското производство.

6. Аграрната политика на България през последното десетилетие беше винаги насочена към решаване на проблемите на самото производство, извършването на поземлена и структурна реформа, предприемане на поощрителни мерки, макар и ограничени според възможностите на страната, за увеличаване на производството.

Присъединяването ни към ЕС означава цялостно сменяне на фокуса на следваната аграрна политика. На преден план сега се поставят целите за безопасните храни, за прилагането на технологии, щадящи природните ресурси. Това означава **прилагане на нов тип аграрна политика за нашите производители, което може да предизвика определени трудности.** Мерките на променящата се ОСП са предназначени за едно земеделие на различно организационно, технологично и пазарно равнище. Затова те са насочени основно към ограничаване обема на производството, докато за българското земеделие са необходими мерки за увеличаване на производството. Чрез промените в ОСП ЕС се стреми да намали интензификацията на производството, докато за българското земеделие е нужно увеличаване на интензификацията на производството. Следваната Обща селскостопанска политика в ЕС стимулира повишаването на изискванията за спазване на добри земеделски практики, повишаване на екологичните изисквания, изискванията към качеството и към условията за производство, които понякога оставят впечатление, че са самоцелни.

Директното прилагане на всички тези изисквания ще разори голяма част от българските земеделски производители и преработватели. В резултат пазарът силно ще се монополизира от по-големи икономически групировки – процес, който вече се на-

блюдава отчетливо. Затова още повече е необходима ясна държавна политика към този отрасъл и неговото бъдеще.

V. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Икономическият и социален съвет счита, че трябва да се вземат спешни мерки за развитието на аграрния сектор, като те могат и трябва да се разделят на две основни групи:

1. Предприемане на национални мерки, целящи провеждане на структурна реформа и повишаване на ефективността и конкурентността на производството.

2. Създаване на условия за пълно прилагане на ОСП от момента на нашето членство в Евросъюза.

Икономическият и социален съвет счита, че насочването на цялото внимание на обществото и изпълнителната и законодателната власт единствено към покриването на изискванията на ОСП не решава основните проблеми на земеделието в страната. Прилагането на ОСП от 2007 г. ще предизвика противоречиви тенденции:

а. Увеличаването на цените на зърнените и маслодайните култури ще предизвика увеличаване на производството.

б. Това увеличение на цените на зърнените култури ще повиши цените на фуражите и ще подложи на силен натиск свиневъдството и птицевъдството.

в. Голяма част от предвидените средства са по-скоро условни и тяхното получаване е свързано със създаването на подходящи условия. За усвояването на тези средства са необходими добре подготвени проекти, а за това е необходимо да се създаде нужният капацитет.

Затова становището на Икономическия и социален съвет е, че трябва да се изработи и осъществи в рамките на приетите нови правила активна държавна политика за решаване на структурните проблеми на българското земеделие. Държавата трябва да предприеме мерки за повишаване на производителността в земеделието, да се повиши конкурентоспособността на българското селско стопанство и да се подобри жизненият стандарт на живеещите в селските райони.

Някои основни насоки в това отношение, които **Икономическият и социален съвет** препоръчва, са следните:

По първата група мерки – национални мерки, целящи провеждането на структурна реформа и повишаването на ефективността и конкурентоспособността на производството:

1. Да се усъвършенства законодателството, регулиращо поземлените отношения, а именно усъвършенстване на принципите, правото, условията и размера на унаследяване, оземляване, ползване, опазване и собственост на земеделска земя, преустановяване на раздробяването на земята.

2. Държавата да поеме задължението да осъществи националните доплащания към преките субсидии, които се предоставят от ЕС.

3. Да се разработи и приложи от държавата активна социална политика за заетите в земеделския сектор. Трябва да се създадат условия и гаранции за социалната сигурност и защита на земеделските производители. Необходимо е и усъвършенстване на осигурителния режим на сезонните работници.

4. Да се разработят програми за подпомагане на развитието на „новите“ направления в земеделското производство – биологично производство, производство на биогорива и др. Без да решават основните проблеми на земеделското производство, тези нови направления ще предоставят по-добри пазарни перспективи за отделни региони и земеделски производители.

5. Да се разработят целеви програми и да се предприемат специални мерки по отношение на дейностите, подпомагащи земеделското производство – хидромелиорации, растителна защита и агрохимия и ветеринарно дело. Без осигуряването на тези дейности на високо равнище е немислимо развитието на модерно земеделие. Без предприемане на активни мерки за тяхното развитие равнището на осъществяване на тези дейности ще е основно препятствие по пътя на осъществяването на ефективно земеделско производство и пълното интегриране на сектора в ЕС.

6. Да се приобщи аграрната наука и да се превърне в реален фактор в целия процес на управление на производствената дейност в земеделието и преработвателната промишленост. Държавна поръчка за разработка на научни проекти и програми в съответствие с нуждите на земеделието и преработвателната промишленост. Използване на целия потенциал на университети, научни институти към Националния център за аграрна наука (НЦАН) и Българската академия на науките, земеделските училища, Службата за съвети в земеделието и др. за подпомагане на земеделските производители и особено на полупазарните стопанства с потенциал за растеж.

7. Да се осигури целево стимулиране от Държавен фонд "Земеделие" на младите фермери на възраст до 40 години в размер на 15 % от инвестиционните им проекти.

8. Да се създаде Фонд за гарантиране на селскостопанското производство срещу рисковете, невключени в застрахователните събития на застрахователните компании.

9. Да се осигурят професионални съвети за земеделските производители и да се изгради ефективна система от пазарни институции и пазарна информация с помощта на местната власт. Това ще направи производителите по-малко подвластни на диктата на търговци, преработватели и износители и по-равностойни партньори на своите европейски колеги.

По втората група мерки – Създаване на условия за пълно прилагане на Общата селскостопанска политика от момента на нашето членство в Евросъюза:

В това направление усилията трябва да бъдат насочени към:

1. Окончателно изграждане на разплащателната агенция и интегрираната система за администрация и контрол.
2. Изпълняване на всички мерки, свързани с ветеринарните и здравните въпроси.
3. Прилагането на ОСП изисква една по-висока организация на аграрния сектор, при която всеки участник в нея – държавните органи и земеделските производители, ще поемат своята част от задълженията и отговорностите. Държавата трябва да предприеме активна политика за представяне на българската земеделска продукция по атрактивен начин в страните от ЕС и другите ни перспективни търговски партньори чрез активно участие в специализирани изложения за селското стопанство и хранителната промишленост.
4. Осъществяване на всички мероприятия, свързани с осигуряване изграждането на пазара на млякото – изграждане на независимите лаборатории за установяване на маслеността, ефективно функциониране на националния и регионалните млечни бордове.

Икономическият и социален съвет смята, че основните цели за българското земеделие и след приемането на страната ни за член на ЕС трябва да бъдат увеличаването на неговата ефективност и възстановяването на производството в неговите традиционни сектори. Следователно решаването на проблемите на българското земеделие трудно може да се очаква, че ще стане само с прилагането на мерките на Общата селскостопанска политика. Тази политика, приложена при нашите условия и съществуващи производствени структури, означава запазване на производството в страната на сега достигнатото много ниско равнище. Затова прилагането само на ОСП не може да реши специфичните проблеми на българското земеделие. Необходима е ясна държавна политика, осигуряваща силна и навременна подкрепа на отрасъла. Подобна политика не само няма да влиза в противоречие с общата европейска политика, но ще я допълва и приспособява към българските условия и ще развива българското земеделие. Разумното и умело съчетание, а не противопоставянето ще даде възможност аграрният сектор в България да бъде двигател на националната ни икономика.